

Kulczyk S., 2009, *Ekologia – krajobraz – turystyka: w poszukiwaniu wspólnego mianownika. Problemy ekologii krajobrazu, T. XXIII, 47–51.*
Kulczyk S., 2009, *Ecology – landscape – tourism: in search of a common denominator. The Problems of Landscape Ecology, Vol. XXIII, 47–51.*

Ekologia – krajobraz – turystyka: w poszukiwaniu wspólnego mianownika

Ecology – landscape – tourism:
in search of a common denominator

Sylwia Kulczyk

Zakład Geoeologii, Instytut Nauk Fizycznogeograficznych, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych
Uniwersytetu Warszawskiego, ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa
e-mail: skulczyk@uw.edu.pl

Abstract. Landscape ecology is a relatively young scientific discipline, focused mainly on resolving utility problems. The same characteristics apply also to geography of tourism. Moreover, both disciplines have common research field, that is a landscape. The landscape ecological works on tourism concern mainly an assessment of environmental attractiveness and usefulness for tourism. However, even though a lot of projects have been realized last years and research methods are well developed now, the results of landscape ecological research in the field of tourism are little known and underrated by investors, local authorities and tourists themselves. Some problems that affect possibilities of interdisciplinary cooperation have been pointed out. These are methodical issues, which are a scale of research, methods of landscape classification, assessment equality. Several non-methodical problems also exist. Among the most important ones, the necessity, of interdisciplinarity of research should be mentioned.

Słowa kluczowe: ekologia krajobrazu, geografia turystyki, badania krajobrazowe
Key words: landscape ecology, tourism geography, landscape research

Wprowadzenie

Charakterystyczną cechą badań naukowych u progu nowego milenium jest ich interdyscyplinarność. Ekologia krajobrazu, wyrosła na pograniczu biologii i geografii (Richling, Solon 2002), obejmuje swoimi badaniami również dziedziny do niedawna pozostające domeną nauk społecznych i ekonomicznych. Proces ten wydaje się wynikać z coraz powszechniejszego zrozumienia holistycznego znaczenia pojęcia krajobraz (Pietrzak 2006), jak też i z faktu, że niemal każda forma aktywności człowieka oznacza jakąś formę interakcji z krajobrazem. Jednocześnie należy podkreślić, że ekologia krajobrazu pozostaje bardzo utylitarną dziedziną nauki, gdzie liczba prac aplikacyjnych zdecydowanie przewyższa liczbę opracowań teoretycznych. Zapotrzebowanie rynku w znaczącym stopniu modyfikuje zakres zagadnień, któremu poświęcają uwagę naukowcy. Jednym z problemów badawczych o rosnącej popularności i znaczeniu są relacje między krajobrazem a turystyką. Przemiany demograficzne (wydłużenie wieku życia), społeczne (skrócenie czasu pracy) i ekonomiczne (bogacenie się społeczeństwa) zdecydowały o intensywnym rozwoju turystyki. Zjawisko to zbiegło się w czasie z wykształceniem ekologii krajobrazu jako osobnej dyscypliny badawczej. Biorąc pod uwagę fakt, że jednym

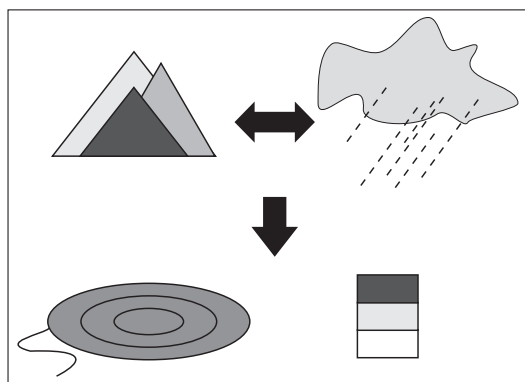
z głównych motywów podejmowania podróży dla przyjemności jest chęć przebywania w atrakcyjnym otoczeniu, oczywiście jest, że specjaliści od badań krajobrazowych słusznie uważają się za uprawnionych do zabierania głosu w kwestiach związanych z planowaniem turystyki i wykorzystaniem na jej potrzeby walorów środowiska.

Ekologia krajobrazu a geografia turystyki

Geografia turystyki i ekologia krajobrazu mają wiele cech wspólnych. Obie są stosunkowo młodymi dyscyplinami naukowymi. Ich dynamiczny rozwój w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat sprawił, że zarówno podstawy teoretyczne, jak i metody badań obu dziedzin nadal podlegają znaczącym przekształceniom. Jednocześnie badacze reprezentujący obie dziedziny wydają się być otwarci na współpracę interdyscyplinarną, co znacznie wzbogaca, ale też dywersyfikuje stosowane metody badań. Podobnie, jak ekologia krajobrazu, tak i geografia turystyki wyrosła na gruncie utylitarnym i jej głównym zadaniem pozostaje dostarczanie rozwiązań realnie istniejących problemów.

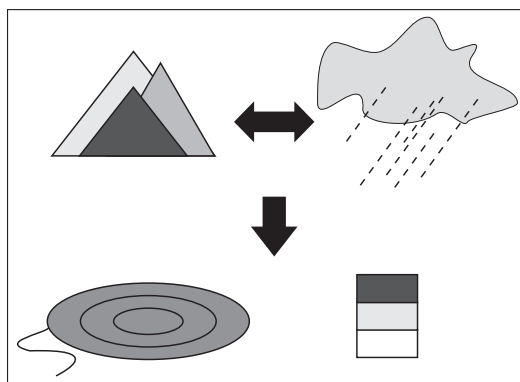
Mimo wymienionych podobieństw, między wymienionymi dyscyplinami istnieją różnice w znaczącym stopniu wpływające na charakter i wyniki prowadzonych badań. Jako podstawową należy wymienić sposób definiowania terminu krajobraz. W ekologii krajobrazu termin ten zdefiniowano jako holistyczny system wysokiej rangi, o swoistej strukturze i wzajemnych powiązaniach, rozpatrywany jako całość złożona z oddziałujących na siebie wzajemnie geokomponentów (Malinowska i in. 2004). Fizjonomia tak rozumianego krajobrazu jest ostatecznym efektem interakcji między komponentami. Badania na potrzeby turystyki bardzo często ograniczają się wyłącznie do rozpatrywania jego cech wizualnych (Wyrzykowski 1991). Podejście takie może częściowo uzasadniać fakt, że to właśnie bodźce wizualne mają zasadnicze znaczenie dla człowieka (Krzymowska-Kostrowicka 1997). Jednakże obserwacja widoków zazwyczaj nie jest jedyną formą kontaktu turysty z krajobrazem, co wskazuje, że badania relacji krajobraz–turystyka odnoszące się wyłącznie do fizjonomii krajobrazu, pozostają jedynie wycinkowym ujęciem problemu.

Z różnym rozumieniem terminu „krajobraz” wiąże się odmienne postrzeganie pozycji człowieka (turysty) w stosunku do pozostałych komponentów. Geografia fizyczna kompleksowa, stojąca u podstaw polskiej szkoły ekologii krajobrazu, zakłada istnienie hierarchii komponentów, zgodnie z którą sposób wykształcenia komponentów abiotycznych przesądza o zróżnicowaniu świata żywego (ryc. 1). Ekologia krajobrazu, zgodnie ze swymi biologicznymi korzeniami, nie neguje istnienia hierarchii komponentów, podkreśla jednakże znaczenie wzajemnych interakcji pomiędzy przyrodą żywą a nieożywioną (ryc. 2). W przypadku turystyki podejście do terminu „krajobraz” zależy przede wszystkim od analizowanej formy turystyki. Dla turystyki typu „3S” (sun, sea and sand) istotne są jedynie wybrane elementy klimatyczne (np. nasłonecznienie), hydrologiczne (np. temperatura wody) i morfologiczne (charakter brzegu) (ryc. 3). Turystyka typu „3E” (experience, exultation, education) zakłada, że relacje pomiędzy turystą a krajobrazem mają znacznie głębsze i obejmują właściwie wszystkie komponenty (ryc. 4). Oczywiście, zależnie od konkretnej formy turystyki, jak również terenu, w którym jest ona uprawiana, znaczenie poszczególnych komponentów może się znacznie różnić. Wydaje się, że komponentem w najmniejszym stopniu powiązany z aktywnością turystyczną jest pokrywa glebowa (zazwyczaj niewidoczna, jej zróżnicowanie jest trudne do rozpoznania i zinterpretowania dla osoby nieposiadającej odpowiedniego przygotowania). Wzajemne zależności pomiędzy człowiekiem a pozostałymi komponentami krajobrazu są w większości przypadków obustronne. Wyjątkiem jest klimat, który mając nadrzędny wpływ na większość form aktywności turystycznej, w minimalnym stopniu podlega przekształceniom będącym skutkiem rozwoju turystyki. Wpływ turystów na krajobraz zależy zarówno od warunków przyrodniczych, formy uprawianej turystyki, jak i od osobistego stosunku turystów do przyrody. Należy podkreślić, że wbrew obiegowo przyjętym opiniom, rodzajem turystyki o najmniejszym wpływie na krajobraz może być turystyka typu „3S”. Warunkiem jest tu oczywiście odpowiednie zagospodarowanie turystyczne terenu i odpowiadająca wymaganiom środowiska eksploatacja bazy hotelowej i towarzyszącej (Bohdanowicz 2006). W przypadku turystyki typu „3E” potencjalny wpływ człowieka na krajobraz jest znacznie większy, co wynika ze znacznie większego natężenia interakcji turysty–krajobraz. Zależnie od formy realizowanej turystyki jak również przyjętych rozwiązań organizacyjnych i technicznych zmieniać się może nie tylko natężenie wpływu człowieka na środowisko, ale również charakter wzajemnych relacji (Krzymowska-Kostrowicka 1997).

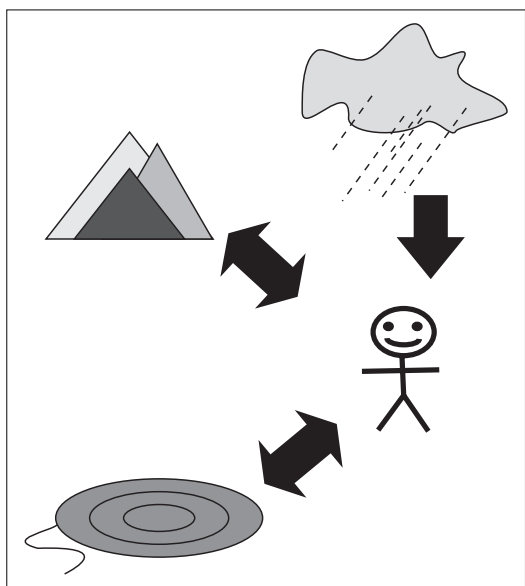
Ryc. 1. Geografia fizyczna kompleksowa – wzajemne zależności między komponentami krajobrazu

Fig. 1. Complex physical geography – relations between landscape's components

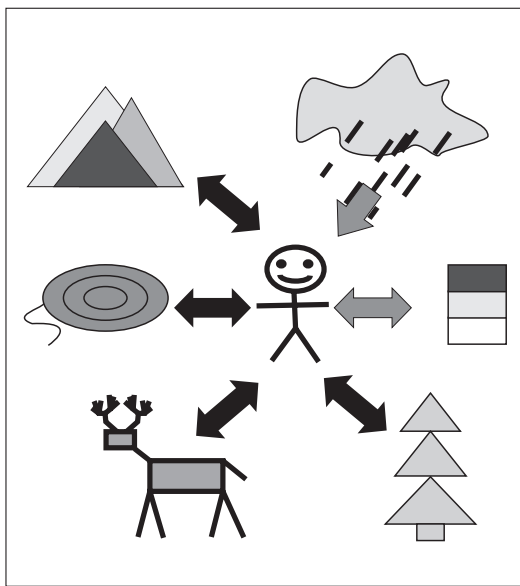
Ryc. 2. Ekologia krajobrazu – wzajemne zależności między komponentami

Fig. 2. Landscape ecology – relations between landscape's components

Ryc. 3. Turystyka "sun, sea, sand" – wzajemne zależności między komponentami krajobrazu

Fig. 3. "Sun, sea, sand" tourism – relations between landscape's components

Ryc. 4. Turystyka "experience, exultation, education" – wzajemne zależności między komponentami krajobrazu

Fig. 4. "Experience, exultation, education" tourism – relations between landscape's components

Wśród badań ekologiczno-krajobrazowych wykonywanych na potrzeby turystyki, największą grupę wydają się stanowić oceny atrakcyjności krajobrazu dla różnych form turystyki. Oceny tego typu najczęściej przeprowadzane są w granicach przestrzennych jednostek przyrodniczych, ich zakres i stopień szczegółowości w dużej mierze zależy od skali opracowania. Kolejnym zagadnieniem jest określenie chłonności turystycznej terenu. Oceny takie, zależnie od analizowanej formy penetracji, powinny być prowadzone bądź w odniesieniu do powierzchni, bądź też linii, wzdłuż których turyści poruszają się w terenie (szlaki turystyczne, ścieżki itp.). Metodyka tego typu ocen jest bogata i nadal rozbudowywana, jednak większość opracowań nie traktuje samych turystów jako elementu krajobrazu. Tym samym uzyskane wyniki oddają jedynie potencjał krajobrazu, w minimalnym stopniu odnosząc się do rzeczywistych relacji środowisko – turystyka.

Główne problemy metodyczne

Do najważniejszych problemów metodycznych, jakie mają do rozwiązania ekolodzy krajobrazu zajmujący się badaniami na potrzeby turystyki, należą kwestia skali badań, pól podstawowych jak również konieczność uniwersalizacji i obiektywizacji stosowanych metod.

Skala badań zależy przede wszystkim od zakresu przestrzennego prowadzonych analiz. Przeprowadzenie szczegółowych badań dla większego obszaru, zwłaszcza, jeżeli pozostaje on trudno dostępny bądź też brak dla niego dokumentacji poszczególnych komponentów, jest zadaniem przekraczającym zazwyczaj możliwości nawet dużych zespołów badawczych. W przypadku opracowań o charakterze użytkowym, istotnym czynnikiem wpływającym na szczegółowość opracowania jest również czas, jakim dysponują badacze. Pomijając praktyczne aspekty wymuszające konieczność uogólniania analizowanych zagadnień, najbardziej pożądaną byłaby możliwość bardzo szczegółowego rozpoznania krajobrazowego, a następnie prezentacji wyników na kilku poziomach szczegółowości dostosowanych do zainteresowań i możliwości percepcji różnych grup odbiorców. Zastosowanie Geograficznych Systemów Informacyjnych umożliwia realizację tak postawionego zadania – problemem pozostaje jedynie możliwość uzyskania szczegółowych materiałów podstawowych.

W przypadku badań krajobrazowych na potrzeby turystyki bardzo trudno jest wskazać idealne pole podstawowe. Często podkreśla się znaczenie stosowania naturalnych jednostek przyrodniczych, jako najlepiej oddających zróżnicowanie krajobrazu. W przypadku badań związanych z turystyką jednostki takie powinny uwzględniać zróżnicowanie tych wszystkich elementów krajobrazu, które są atrakcyjne dla turysty, jak też i tych, na które wpływa aktywność turystyczna. Tym samym wśród analizowanych elementów powinny znaleźć się obiekty powierzchniowe, liniowe i punktowe. Jednocześnie ze względu na możliwość upowszechnienia wyników badań metoda wyróżnienia stosowanych pól podstawowych powinna być powszechnie zrozumiała. Idealnym byłoby, gdyby wszystkie wyróżnione jednostki można było łatwo zidentyfikować w terenie.

Ważnym i wielokrotnie podnoszonym w literaturze (Kulczyk, Lewandowski 2006) jest problem jednoznaczności dokonywanych ocen. Przy coraz większym zróżnicowaniu form turystyki niemożliwe wydaje się określenie jakichkolwiek ogólnych relacji między turystyką a krajobrazem. Sugeruje się, że każde badanie powinno poprzedzać rozpoznanie potencjału terenu prowadzące do uszczegółowienia celu i zakresu badań. Trudnym do uwzględnienia, a jednocześnie znaczącym czynnikiem są też indywidualne preferencje krajobrazowe turystów. Wydaje się, że nawet szczegółowe określenie preferencji grupy docelowej (duże znaczenie może mieć tu współpraca z socjologami lub psychologami środowiskowymi), nie pozwoli na uwzględnienie preferencji wszystkich potencjalnych turystów, bo społeczeństwo ludzkie jest zbyt zróżnicowaną grupą. Z tego względu należałoby rozważyć dokonywanie waloryzacji „miękkich”, gdzie zadaniem badacza jest zgromadzenie możliwie szczegółowych danych o poszczególnych komponentach środowiska i określenie wzajemnych relacji między nimi; każdy zainteresowany zaś indywidualnie może dobrać zakres zróżnicowania poszczególnych zmiennych. Baza danych o zróżnicowaniu krajobrazowym danego obszaru mogłaby funkcjonować na podobieństwo wyszukiwarki miejsc noclegowych, umożliwiając każdemu znalezienie miejsca, gdzie będzie mógł spędzić czas stosownie do osobistych potrzeb. Algorytm określania indywidualnej przydatności turystycznej krajobrazu powinien uwzględniać również czynniki dynamiczne, np. sezonowość klimatyczną.

Podsumowanie

Badania ekologiczno-krajobrazowe mają duże znaczenie dla turystyki na wielu płaszczyznach. Ich wyniki są przydatne przede wszystkim dla zarządzania ruchem turystycznym. Ekolodzy krajobrazu powinni brać udział również w pracach, mających na celu kształtowanie krajobrazu na potrzeby turystyki, a także zapobieganie degradacji turystycznej krajobrazu. Ważnym jest też kwestia edukacji ekologicznej osób pracujących w branży turystycznej.

W chwili obecnej potencjał polskiej ekologii krajobrazu jest w bardzo niewielkim stopniu wykorzystywany na potrzeby badań związanych z turystyką. Większość powstających opracowań ma charakter teoretyczny. Wielu specjalistów branży turystycznej, zwłaszcza praktyków, nie ma pojęcia, czym zajmują się ekolodzy krajobrazu i do czego można wykorzystywać wyniki prowadzonych przez nich badań. Należy zatem jeszcze raz podkreślić wielkie znaczenie i absolutną konieczność prowadzenia badań na płaszczyźnie interdyscyplinarnej.

Literatura

- Bohdanowicz P., 2006, Turystyka a świadomość ekologiczna. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Krzymowska-Kostrowicka A., 1997, Geoekologia turystyki i rekreacji. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kulczyk S., Lewandowski W., 2006, Ocena przydatności krajobrazu dla ekoturystyki na przykładzie okolic Chrobrza. [w:] R. Klimko (red.), Restrukturyzacja i projektowania systemów terytorialno-krajobrazowych, Problemy Ekologii Krajobrazu, t. XV, 191–199.
- Lewandowski W., 2001, Ekologia krajobrazu a turystyka aktywna. [w:] A. Kowalczyk (red.), Ekologia krajobrazu i ekorozwój. Problemy Ekologii Krajobrazu, t. VIII, 153–158.
- Malinowska E., Lewandowski W., Harasimiuk A., 2004, Geoekologia i ochrona krajobrazu, Leksykon. Wydawnictwo UW WGiSR, Warszawa.
- Pietrzak M., 2006, Krajobraz – między naturą a kulturą (Czy istnieją krajobrazy kulturowe?). [w:] W. Wołoszyn (red.), Krajobraz kulturowy. Cechy-walory-ochrona, Problemy Ekologii Krajobrazu, t. XVIII, 115–118.
- Richling A., Solon J., 2002, Ekologia krajobrazu. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Wyrzykowski J. (red.), 1991, Ocena krajobrazu Polski w aspekcie fizjonomicznym na potrzeby turystyki. Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.

